

SADRŽAJ

I	ZA UVOD – ISTORIJA I BORŠODIJEVI	7
II	ZAMENA ZA ISTORIJU U BEČKEREKU ZA VREME RATA	25
	1. Učinci 1941. godine u Bečkereku (brakorazvodne parnice, lažne brakorazvodne parnice, istorija, zamena za istoriju)	29
	2. I nadalje svetski rat i nadalje Takovska ulica – na osnovu fascikle 12.123 – i to odmah	85
III	ZAOBILAŽENJE ISTORIJE U OKOLINI BEČKEREKA ZA VREME RATA	99
	1. Istina trojice mesara, jednog nadničara i jedne krave – u spisima br. 11.945 i 11.949	101
	2. Mirovni sporazumi tokom rata – koji se odnose na konja i krave, uknjiženi u predmetima 12.104/a i 12.148	120
	3. Učinci cenzure – u dosijeu br. 10.272	132
	4. Dalja preganjanja sa konjima	139
	5. Šta se dogodilo u Boki?	153
IV	MALO DALJE OD SVETSKOG RATA, ALI JOŠ UVEK BLIZU	169
	1. Predmet parnice: Bračni krevet borca Petefi brigade	174
	2. Kako smo živeli 1951. godine?	205
	3. Karl Jaspers i bečkerečka parničenja	224
V	ZAVRŠNI SASTANAK	235

Pokušavam da pišem o godinama Drugog svetskog rata. Ponešto i o godinama neposredno pre i posle njega. O onome što se tada dešavalo u Bečkereku i Banatu. To je prošlost. Kada sam krenuo u školu 1946. godine, svetski rat je već bio prošlost, ali koja se još mogla osetiti. Nešto nalik onome kad sam jednom posle časa izašao iz učionice sa učiteljem Švemlajnom i ostalim školskim drugovima. Ubrzo sam se vratio s hodnika jer sam zaboravio tablicu na klupi. Kada sam ušao i pogledao okolo, učinilo mi se da se čas još nije završio. Kasnije je sve to, i svetski rat, i 1946. godina i ostale osnovnoškolske godine – postalo daleka prošlost.

Danas školske zgrade više nema. Porušena je i naša porodična kuća. Susedne kuće – koje nije trebalo rušiti zbog izgradnje autoputa – i dalje stoje, ali na njihovim zidovima nema tragova metaka. Na čošku više nema bunara. Nema ni ondašnjih sugrađana, koji su već kao odrasli živeli ovde tokom godina rata i mog pohađanja osnovne škole. Postavlja se pitanje, šta se desilo s prošlošću? Đerđa Konrada je kopkalo isto pitanje. Bavio se njime u svojoj knjizi *Lišće na vetru*, gde piše: „Prošlost je zasigurno bila. Ali ima li je sada? I gde je to?“

Stvari se komplikuju činjenicom da mnogo toga zaklanja prošlost. Neke nove prošlosti, zatim prikrivanja, zamagljivanja, prpošenja, maske navučene snagom predubedenja, nagađanja koja su pečatom zaborava overena kao za stvarnost. Trebalo bi sve to učiniti transparentnim. Ne zvuči loše, „transparentnost“ je postala pomodna reč, i zaista je potrebno proniknuti u sve maske, zablude i himere, i suočiti se sa istinskim prizorima prošlosti. Ali šta ako i sami prizori postanu prozračni? Odnosno, ako na mestu prošlosti ostane puka praznina? A takva opasnost upravo preti prošlosti koja se nije uklopila u standardnu istoriju.

Spisi su kadri da nam omoguće nekakav uvid – ako su sačuvani. Oko mene je mnoštvo kancelarijskih spisa, pisama i be-

leški koje su tri generacije savesno odlagale na stranu. Ponekad ti zapisi sami razotkrivaju šta se dogodilo. Ponekada me samo usmeravaju. Pronalaze mesto bespomoćno zalutalim uspomenama. I stvari postaju jasnije. Postaju приметni ne samo učesnici jedne epohe, već i pojedinci, kao što je Rozi, Šandor, Milesa, Aca, Karl.

U ovoj knjizi želim da pišem o malim životnim pričama koje su nastajale mimo velike istorije. Možda će biti bolje pozicionirane ako u uvodu pokažem jednu bečkerečku sudbinu, kojoj nije dato da ustukne, da se izmigolji, već je oblikovana okrutnim žrvnjem istorije. Tako će možda postati vidljivije čemu je sve prkosila stamena ljudska svakodnevnica. Počinjem s Boršodijevima.

Boršodijevi

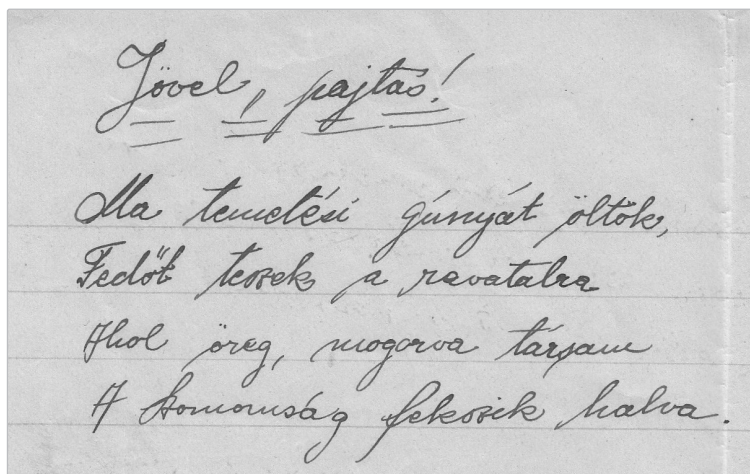
Prezime Boršodi beše prisutno još u mom detinjstvu na porodičnim ručkovima u razgovoru među zvanicama. Sami Boršodijevi već ne. Kao i moj otac i deda, Lajoš Boršodi i njegov sin Ferenc su isto bili advokati. Advokati iz Bečkereka. A bili su i pisci. Lajoševe drame su izvođene ne samo u Bečkereku. Ferenc, koji je bio očeV drug iz razreda, pisao je pesme. U jednoj od priča svoje knjige *Kirakat (Izlog)*, Lajoš Boršodi opisuje kako sa prozora posmatra svog sinčića, koji kao đak prvak „sitnim koracima“ ide u školu, u mornarskom odelu, sa školskom torbom na leđima. Ne znam pouzdano da li je išao u istu osnovnu školu u koju i moj otac. Sigurno je da su zajedno maturirali 1929. godine. Ovo je bio događaj koji je dospeo na naslovnu stranu dnevnog lista *Torontal* 1. jula 1929. godine. Na naslovnici se tog dana pojavila još jedna važna vest, prema kojoj su na Bledu, u kraljevskoj rezidenciji (jednoj od kraljevskih rezidencija širom države) 29. juna 1929. predsednik vlade i ministar unutrašnjih poslova Živković te ministar pravde Srškić, dali sledeću izjavu: „29. juna 1929. godine uverili smo se da je Njeno Veličanstvo Kraljica Marija, supruga Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra I, rodila živog sina 28. juna 1929. godine u 23.40 časova.“ *Torontal* takođe obaveštava čitaocе da „novi princ deluje kao živahno dete“. (U dvodnevnoj dobi.)

Tako su Ferenc Boršodi i moj otac maturirali otprilike u isto vreme kada se rodio živahni kraljević – što su potvrdila dva ministra. Lajoš Boršodi je napisao članak o maturi i predstojećoj budućnosti pod naslovom „Izbor poziva“. Kraljevska vest je na sredini naslovne strane *Torontala*, a desno od nje (takođe na naslovnoj strani) je tekst Lajoša Boršodija, koji počinje ovako:

„Oni koji su još juče s nestrpljenjem iščekivali prvo iskušenje: rezultat mature, sada stoje na pragu života, i sa mladalačkom nadom i čvrstom verom kreću ka budućnosti. Danas se mašta i stvarnost još poigravaju njihovim mladim dušama, pred njima blista daleki horizont obasjan vedrinom: odavde, sa ovog praga, sutrašnji dan je tako obećavajuć, tako blistav kako se može činiti samo dušama još neizbrazdanim brigama.“

Ovako je Lajoš Boršodi ispratio generaciju maturanata do ćoška odakle počinje budućnost. Feri i njegovi drugovi iz razreda nastaviće odavde sami, puni vere i nade.

Novinski članak sam našao u jednoj koverti. Na njoj je pisalo „Boršodi“. Tu je, među raznim papirima, bio i rukopis jedne Ferikine pesme. Naslov glasi: „Pohrli, drugo!“ Verovatno je napisana baš u to vreme, uoči otiskivanja ka budućnosti, kada je i data mom ocu na čitanje. Ne znam da li je objavljena. Mislim da to zaslužuje. Evo prve strofe:

Vredi je ponoviti i u otkucanom obliku (i prevedenu):

*Odelo korotno nosim sad
Na odar venac da stavim
Gde družbenica čemerna
Tuga mi presvisla spi.*

Ima nekog žalobnog, melanholičnog optimizma u ovoj pesmi. Neke gotovo duhovite sete. Dok prati u grob svoju staru poznanicu, tugu, Feri ukazuje pokojnici dužan respekt i poštovanje. Zatitrala je, ipak, i mogućnost nekog vaskrsenja. U trećoj strofi iskazane su, naime, pesnikove slutnje:

*Biće to otmena sahrana,
Uz oproštajne zvuke,
Ali se plašim: vratićeš se
Baš kao sećanja muke.*

Vizije budućnosti Lajoša i Ferenca Boršodija nisu plod proračuna i analiza. Slikane su kistom kome zamah daje ispraćaj maturanata, kao i žubor jedne srećno nađene pesničke forme – a donekle i njene rime. Te slike inspirisane su literaturom, ali se oblikuju u okviru logike okolne stvarnosti, na koju se projektuju očekivanja. Suze radosnice nadanja ne teku izvan slike. Prihvaćenu logiku ne bi poremetilo čak ni to da pijetetno pokopana tuga – vaskrsne. Ne bi baš bila najpoželjnija saputnica, ali bi se i sa njom moglo skrenuti za ugao. Boršodijevi nisu mogli znati da će ta budućnost, koja sledi iza ugla, trajati samo nekih desetak godina.

Posle mature, budućnost (tada) nove generacije započinje u Zagrebu. Feri Boršodi i moj otac tamo studiraju pravo. Uskoro će i moja majka krenuti za njima. Laslo Serb iz Čakovca studirao je na istoj godini kao Feri i otac. Dva momka iz Bečkereka prihvatila su ga kao bliskog prijatelja. Laslo Serb je kasnije – za vreme nemačke okupacije – postao sapatnik čuvenog pesnika Mikloša Radnotija, na prinudnom radu u Boru. Zatim je postao glavni pravni savetnik jugoslovenskog Ministarstva inostranih poslova.